

Hoofdpijnen beleid Ministerie van Buitenlandse Zaken – inbreng Breed Mensenrechten Overleg (BMO)

Het Breed Mensenrechten Overleg is een samenwerkingsverband van 18 in Nederland gevestigde mensenrechten- en ontwikkelingsorganisaties die zich gezamenlijk inzetten voor de bevordering van mensenrechten in het buitenlands beleid.ⁱ Hieronder geven wij onze reactie op de brief over de hoofdpijnen van het buitenlandbeleid d.d. 8 maart 2022.ⁱⁱ

Samenvatting

De leden van het Breed Mensenrechten Overleg kunnen zich vinden in de analyse van Minister Hoekstra: de veranderende geopolitieke machtsbalans en de druk op democratische samenlevingen vragen om een aangepaste strategie om de internationale rechtsorde te bevorderen, en het kabinet zal nog meer nadruk moeten leggen op de bescherming van mensenrechten.ⁱⁱⁱ Er kunnen en moeten in dit opzicht nog grote stappen worden gezet. Vanuit onze brede ervaring met de negatieve ontwikkelingen van de afgelopen ruim vijftien jaar adviseren wij de volgende stappen:

- **Steun aan het maatschappelijk middenveld** door middel van politieke en diplomatieke actie, proactieve en structurele inzet van ambassades – die hiervoor voldoende capaciteit moeten hebben – en intensivering van programma's ter versterking van het maatschappelijk middenveld.
- **Garantie van beleidscoherentie** door kabinetsbrede aandacht voor mensenrechten, democratie en de rechtsstaat, een kritische houding t.a.v. autocratische en corrupte machthebbers, het markeren van principiële rode lijnen en een rechtvaardige transitie op het gebied van o.m. energie, landbouw en voedsel.
- **Samenwerking met gelijkgezinden** door te investeren in de maatschappelijke en democratische ruimte wereldwijd kunnen partnerschappen – waaronder met niet-traditionele partners – worden ontwikkeld en beschermd. Ook moet worden ingezet op andere bondgenoten dan statelijke actoren.
- **Ontwikkeling van een meerjarige strategie voor mensenrechten & democratie** waarin de intensivering van het beleid, de rollen van de verschillende departementen en concrete acties ter uitvoering en monitoring helder uiteen worden gezet.

'A state that grossly and massively violates human rights within its borders sooner or later becomes a threat to peace and international security.'^{iv}

Ongeveer drie maanden geleden viel Rusland Oekraïne binnen. Een gebeurtenis die velen van ons heeft geschokt. De agressie van Rusland vindt niet plaats in een vacuüm, maar in de context van jarenlange en toenemende binnenlandse repressie. Door middel van onder meer anti-NGO wetgeving, "fake news laws" en het hardhandig neerslaan van elke vorm van protest maakte president Poetin de weg vrij voor zijn autocratisch handelen. Deze praktijken zijn helaas niet uniek. Wereldwijd worden burger- en politieke rechten en de beginselen van de democratische rechtsstaat steeds meer ingeperkt. Mensenrechtenverdedigers, inclusief journalisten en advocaten, maatschappelijke organisaties en politieke oppositieleiden worden bedreigd, geïntimideerd en vervolgd. Vrouwelijke, minderjarige en jonge mensenrechtenverdedigers, klimaatactivisten en de LHBTI-gemeenschap worden vaak extra hard geraakt, mede vanwege een sterk georganiseerde en gefinancierde anti-rechten en anti-gender beweging. Anno 2022 woont slechts 2 op de 10 personen in een vrij land, het laagste aantal sinds 1997.^v De wereldorde nadert een omslagpunt en het is nu aan democratische landen, zoals Nederland, om te investeren in mensenrechten en democratie en zodoende te voorkomen dat het autoritaire model de overhand krijgt.

De minister geeft in zijn brief aan dat het kabinet vanwege de toenemende druk op democratische vrijheden meer nadruk zal leggen op de bescherming van mensenrechten. Welke vorm deze nadruk precies zal krijgen is nog niet geheel uitgewerkt. Hieronder doen wij een aantal suggesties. Wat ons betreft kunnen en moeten er nog grote stappen worden gezet.

Het is dan ook van fundamenteel belang om dezelfde daadkracht en besluitvaardigheid die Nederland en Europa naar aanleiding van de Russische agressie tonen op het gebied van veiligheid ook terug te laten keren in beleid voor mensenrechten, democratisering, versterking van de rechtsstaat en vredesopbouw.

Steun aan het maatschappelijk middenveld

Het is positief dat het kabinet inzet op het vergroten van de offline en online veiligheid van mensenrechtenverdedigers (MRVs) en journalisten. Wij roepen het kabinet met klem op om dit onder meer te doen door middel van **verstrekking van noodvisa** voor bedreigde MRVs en journalisten. De *EU Guidelines for Human Rights Defenders*, waaraan Nederland zich heeft gecommitteerd, verlangen van EU-lidstaten dat zij “snelle hulp en bescherming bieden aan mensenrechtenverdedigers in derde landen die in gevaar verkeren, onder meer door noodvisa uit te geven en te voorzien in tijdelijke opvang in EU-lidstaten.”¹ Op basis hiervan zou Nederland noodvisa moeten afgeven aan mensenrechtenverdedigers en journalisten die onder zeer bedreigende omstandigheden leven, bijvoorbeeld uit Rusland, Belarus en Oekraïne. Door hen tijdelijk bescherming te bieden, kunnen levens worden gered.

Maar naast bescherming is vooral ook **steun** vereist. Dit betekent onder meer:

- Dat de Nederlandse **overheid** MRVs op diplomatieke en politieke wijze steunt en in dialogen met andere landen - ook in EU verband - repressieve wetgeving en praktijken jegens MRVs en maatschappelijke organisaties **aankaart**;
- Dat **ambassades**, in lijn met de EU-richtsnoeren voor MRVs en het EU-Actieplan voor Mensenrechten en Democratie, proactief en **structureel contact** onderhouden met het lokale maatschappelijk middenveld en in overleg met hen strategisch en proactief handelen en communiceren. MRVs (inclusief journalisten) moeten gemakkelijk **toegang** krijgen tot ambassades voor offline/online “safe spaces” en financiële steun zou meer gericht moeten zijn op “core funding”, ter voorkoming van een constante overlevingsmodus.
- Hiervoor is het van belang dat er bij de aangekondigde **investeringen** in het postennetwerk voldoende rekening wordt gehouden met de noodzaak van capaciteit op mensenrechten (inclusief gender), democratie en de rechtsstaat op de ambassades.
- Ook zou aanvullend moeten worden geïnvesteerd in programma’s die zijn gericht op het versterken van democratie en rechtsstaat, zoals Matra en Shiraka, met meer nadruk op de **versterking van het maatschappelijk middenveld**. Besteed daarbij ook aandacht aan (vrouwelijke) democratische leiders en oppositieleiders. Hervormingen zijn immers niet duurzaam als het politieke en sociale klimaat dit niet ondersteunt. Via steun voor het maatschappelijk middenveld kan dit **draagvlak** gecreëerd worden.

Beleidscoherentie

De ogen sluiten voor mensenrechtenschendingen en het niet in acht nemen van de trias politica, maar landen vooral zien als handelspartners, heeft zijn keerzijde, zoals we nu ondervinden. Te vaak worden mensenrechten nog ondergeschikt gemaakt aan economische belangen of migratie- of veiligheidspolitiek. Geloofwaardigheid van beleid staat onder druk door de incoherentie die we vaak zien in de bilaterale relatie als het op mensenrechten aankomt.

- Om mensenrechten effectief te bevorderen zal er daarom **kabinetsbreed** aandacht moeten worden besteed aan mensenrechten, democratie en de rechtsstaat en zal het optreden op verschillende beleidsterreinen (zowel buitenlands als binnenlands) beter op elkaar moeten worden afgestemd. Mensenrechten moeten een voorwaarde zijn voor handel en samenwerking. Dit leidt op de lange termijn tot een voorspelbare en veilige internationale omgeving.
- Een **kritische houding** ten aanzien van autocratische en corrupte machthebbers is noodzakelijk, óók als het erop lijkt dat zij, voor een korte of langere periode, veiligheid

¹Ensuring protection – European Union Guidelines on Human Rights Defenders (ohchr.org) (pag. 11).

kunnen garanderen, of een rol kunnen spelen als bemiddelaar. Wanneer zich ernstige mensenrechtenschendingen voordoen moet het kabinet **principiële rode lijnen** markeren.

- Beleidscoherentie houdt ook in dat we niet de ene autocratische partner inwisselen voor de andere, maar op zoek gaan naar alternatieven. Dit vergt onder andere een **rechtvaardige transitie** op het gebied van energie, landbouw en voedsel.

Samenwerking met gelijkgezinden

De oorlog in Oekraïne laat des te meer zien hoe belangrijk het is om de landen in de regio rondom Europa te bezien als (mogelijke) strategische partners en daarmee de invloed vanuit Rusland en China in te perken. Maar een bredere blik richting de Sahel, het Midden Oosten, en regio's die minder aanwezig zijn in het huidige beleid, zoals Latijns-Amerika, is ook op zijn plaats.

- De BMO-leden ondersteunen de inzet op samenwerking met gelijkgezinde **niet-traditionele partners**. Het ontwikkelen en beschermen van partnerschappen door het bevorderen van de maatschappelijke en democratische ruimte wereldwijd is daarbij essentieel.
- Ook zou het kabinet moeten inzetten op **andere bondgenoten** dan statelijke actoren: personen of organisaties met een relevante achterban die kunnen fungeren als ambassadeurs van het beleid.

Meerjarige strategie mensenrechten & democratie

Tot slot: beleid is pas effectief als het actief, efficiënt en coherent wordt ingezet. Het kabinet zou daarom een meerjarige strategie voor Mensenrechten & Democratie moeten formuleren, waarin de intensivering van het beleid, de rollen van de verschillende departementen en concrete acties ter uitvoering van het plan helder uiteen worden gezet en gemonitord. Alleen met een kabinetsbrede, geïntegreerde en goed uitgewerkte aanpak kan Nederland een verschil maken.

ⁱ De huidige leden zijn: ActionAid, Amnesty International Nederland; COC Nederland; Cordaid; Defence for Children-ECPAT; Free Press Unlimited; Hivos; International Campaign for Tibet; IUCN NL; Justice and Peace; Arisa; Lawyers

for Lawyers; Nederlands Helsinki Comité; Netherlands Institute for Multiparty Democracy (NIMD); Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten; Oxfam Novib; Peace Brigades International; PAX.

ⁱⁱ Brief regering, Hoofdlijnen beleid Ministerie van Buitenlandse Zaken,

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022Z04206&did=2022D08633.

ⁱⁱⁱ Brief regering, Hoofdlijnen beleid Ministerie van Buitenlandse Zaken,

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022Z04206&did=2022D08633, p. 5 & p. 6.

^{iv} Citaat uit statement van prominente Russische mensenrechtenverdedigers (Council of Russian Human Rights Defenders): <https://www.rightsinrussia.org/statement-17/>; <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/25/russian-activists-sign-open-letter-calling-for-end-to-war-in-ukraine>.

^v Freedom House, Authoritarian Rule Challenging Democracy as Dominant Global Model

<https://freedomhouse.org/article/new-report-authoritarian-rule-challenging-democracy-dominant-global-model>.